

János Esterházy a slovensko-maďarské diplomatické vzťahy v rokoch 1938-1941

Rola Jánosa Esterházyho je dodnes diskutabilnou vo vzťahu maďarskej a slovenskej historiografie. Podľa maďarského postoja mal pozitívnu, kým podľa slovenského negatívnu historickú rolu.¹ Maďarská historiografia píše o ňom s uznaním. Podľa jeho vystúpení možno Esterházyho pokladať jednoznačne za opozičného, jeho politický a morálny postoj bol podľa toho nasledovaniahodný v Československu a tiež na Slovensku. Okrem toho sa v maďarskej odbornej literatúre objavuje predovšetkým ako kritik totalitných opatrení. Podľa maďarského chápania počas svojho života urgoval zmierenie, vyrovnanie a podanie si rúk medzi dvoma národmi, čo pokladal za historický príkaz a hlásal ich so svojimi slovami, ako aj činmi. V mojom článku sa snažím ukázať ho objektívne a nestranne.

Gróf János Esterházy sa narodil 14. marca 1901 vo Veľkom Záluží v starodávnej, historickej rodine, patril do galantskej vetvy Esterházyovcov. Jeho prastarým otcom bol vládny komisár v Nitre, barón János Jeszenák, ktorý sa zúčastnil aj v uhorských bojoch za slobodu v roku 1848 a ktorého v roku 1849 prívrženci cisára popravili. Jeho otec, János Esterházy zomrel skoro, jeho matkou bola poľská grófka Alžbeta Tarnowska, ktorá ho sama vychovala spolu s jeho dvoma súrodencami. Rodina vlastnila do 5000 jutár pôdy, určitá časť ktorej bola v Maďarsku, ale väčšia časť sa nachádzala v Československu. Následkom pozemkových reforiem v Československu po roku 1918 prišli o určitú časť svojho statku. Mladý Esterházy navštevoval gymnázium v Budapešti a potom tam absolvoval aj obchodnú akadémiu, potom sa venoval hospodáreniu na svojom veľkostatku vo Veľkom Záluží. V roku 1924 sa Esterházy oženil s grófkou Líviou Serényiovou, s ktorou sa mu narodili dve deti, János a Alice.

János Esterházy sa ako mladý pridá ku Krajinskej kresťansko-socialistickej strane, v roku 1932 sa stal jej predsedom, v tom istom čase sa stal aj predsedom Ligy maďarskej spolupatričnosti v Československu. Vo voľbách v roku 1935 sa dostal ako poslanec za Košice do československého parlamentu. V roku 1936, keď sa dve maďarské strany v Československu, Krajinská kresťansko-socialistická strana a Maďarská národná strana zlúčili, zvolili ho za výkonného predsedu Zjednotenej maďarskej strany.² Jeho politická kariéra sa rýchlo sa vyvíjala.

¹ O Esterházym: Bohumil Doležal: Esterházy János esete. *Valóság*, roč. 38, 1995, č. 12, s. 77-86. (Ďalej: Bohumil Doležal: Esterházy... 1995.) Balassa Zoltán: *Pilóta a viharban, Gróf Esterházy János élete és kora*. Budapest. 1994. Molnár Imre: *Esterházy János. Dunaszerdahely*. Nap, 1997. Molnár Imre: *Esterházy János élete és mártírhalála*. Méry Ratio. Debrecen. 2010. Deák Ladislav: Politický profil Jánosa Esterházyho. *Slovenský Juh*. 1995. 6. Letz Robert: Osobnosť Jánosa Esterházyho, ako výzva k dialógu. *Stredný Evropa*. 1992. č. 24. Andrej Tóth: Count János Esterházy, the Chairman of the United Hungarian Party in the debate of parliamentarians of the Czechoslovak National Assembly in 1938, the fatal year of the first Czechoslovak Republic. *Öt kontinens*. 2009. s. 429-455. Popély Gyula: Esterházy János gróf pályaképe. *Valóság*, roč. 38, 1995, č. 12. s. 60-76.

² O jeho činnosti v tomto období pozri TÓTH, Andrej: Nástup hraběte Jánosa Esterházyho do čela maďarské Zemskej kresťansko-socialistickej strany v Československu na sklonku roku 1932. *Moderní dějiny*. roč. 18, 2010. č. 1, s. 77–101. a TÓTH, Andrej: Zemská kresťansko-socialistická strana v Československu pod vedením hraběte Jánosa Esterházyho v letech 1933–1935 *Moderní dějiny*. roč. 19, 2011, č. 1, s. 67–103.

Maďarské-poľské-slovenské jednaní v roku 1938 a Esterházy

Maďarská diplomacia od marca 1938 hľadala možnosti na začatie rokovaní so slovenským vedením. Keďže vtedy ešte existovalo Československo, konzultácie sa mohli začať len v tajnosti, preto potrebovali sprostredkujúci štát. Prišlo im vhod, že Poliaci už začiatkom r. 1938 viackrát rokovali so Slovákami. Poľský minister zahraničia Jozef Beck³ už koncom apríla 1938 odkázal maďarskému vedeniu⁴, že len v tom prípade môžu dosiahnuť úspechy v slovenskej otázke, ak si s vedením ľudovej strany a s Karolom Sidorom⁵ vytvoria korektné a hlboké vzťahy. Esterházy mal dobré vzťahy s slovenskymi aj s poľskimi politikmi, tak jeho osoba bola veľmi dôležitá pre maďarskú diplomáciu. Do rokovaní vedených maďarskou vládou s Poliakmi sa zapojil aj János Esterházy, ktorý udržiaval rovnako dobré kontakty so slovenskými aj poľskými politickými kruhmi a ktorého sprostredkovateľská úloha nadobudla preto veľký význam. Esterházy chcel vytvoriť poľsko-slovensko-maďarský katolícky blok v strednej Európe, ktorý by bol odolnejší voči nemeckej expanzii. Karol Sidor bol predstaviteľom poľskej orientácie ľudovej strany, preto Esterházy viedol rokovania aj s ním. Esterházy ubezpečil Sidora o tom, že Maďarsko nemieni použiť násilie voči Slovensku, a vytvorenie spoločného úseku hraníc na území Podkarpatskej Rusi chce konzultovať s Poľskom.⁶ Neskôr Esterházy pred maďarskou vládou hájil aj záujmy Slovákov a vyhlásil, že len v tom prípade je ochotný byť sprostredkovateľom medzi Maďarmi a Slovákami, ak maďarská vláda nespraví znovu svoje predošlé chyby a nezneužije Slovákov. Pripojenie sa pokladal za možné jedine za súhlasu slovenského národa a odmietal všetky formy násilného vystupovania. Esterházy navrhol maďarskej vláde, aby pri vypracovaní slovenskej ústavy poskytli Slovákom čo najviac práv, ale rozhodne viac, než im predtým dali Česi.⁷

Esterházy znova v dňoch 17. a 18. júla 1938 rokoval s poľským ministrom zahraničných vecí Jozefom Beckom a s jeho zástupcom, štátnym tajomníkom grófom Janom Szembekom o plánoch spojených so Slovenskom.⁸ Beck povedal Esterházymu, že čoskoro má dôjsť k rozpadu Československa a stane sa to z vnútorných pohnútok, nie pod tlakom zvonka. „Hitler sa každopádne chce vyhnúť vojne, preto si zvolil za prostriedok vnútornú

³ Jozef Beck: 1894-1944 poľský dôstojník a politik, minister zahraničia od (1932-39).

⁴ Ádám Magda (zost): *Diplomácia Iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. A müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936–1938*. Budapest. 1965. (ďalej DIMK), zv. II. 160. dok. s. 339-340.

⁵ Karol Sidor: (1901–1953) slovenský politik, novinár. Od r. 1935 poslanec národného zhromaždenia. Od 1. decembra 1938 zástupca ministerského predsedu v pražskej vláde. V marci 1939 predsa poslednej slovenskej vlády v rámci Československa. V rokoch 1939–1945 vyslanec Slovenska vo Vatikáne. Po r. 1945 emigroval do Kanady.

⁶ Pavol Čarnogurský: *6. október 1938*. Bratislava, Veda, 1993. s. 105. (Ďalej: Pavol Čarnogurský: *6. október...1993*.)

⁷ Jozef Zaruski ed.: *Diariusz i Teki Jana Szembeka (1935-1945)*. IV., London. 1972. s. 189, 192. (Ďalej: Jozef Zaruski: *Diariusz...*)

⁸ O rokovaní Arkadiusz Adamczyk: Esterházy János alakja Lengyel visszaemlékezések és a Lengyel történetírás megvilágításában. In: Dániel Erzsébet, Zombori István (zost): *A szabad Közép-Európa múltja és jövője. Emlékkötet Andrej Przewoznik tiszteletére*. Budapest, 2011. s. 109- 110.

rozvratnú činnosť, ktorú skupina okolo Konrada Henleina⁹ šikovne uskutočnila.”¹⁰ Podľa Becka ak sa Československo rozpadne, celé územie Slovenska musí byť vrátené Maďarsku. Beck o tom hovoril aj s Karolom Sidorom, ktorého upokojil, že po pripojení sa k Maďarsku dostanú rozsiahlu autonómiu. Sidor na to povedal, že sa Maďarov žijúcich na území Slovenska neboja, lebo s nimi sa dohodnú, obávajú sa len správania Maďarov v materskej krajine. Základom ich obáv bolo, že by Maďari zo šovinizmu utláčali Slovákov. Esterházy povedal vedúcim poľským politikom, že Maďarsko nemieni zopakovať svoje bývalé chyby spojené so Slovenskom, takže podľa neho by ich neriadili z Budapešti, ale miestne samosprávy a miestni politici by mali dostať rozhodujúcu moc. Ako príklad uviedol autonómiu a postavenie Chorvátska v rámci Rakúsko-uhorskej monarchie. Bol toho názoru, že Slováci by dostali širokú vnútornú a vonkajšiu kultúrnu autonómiu s vlastným parlamentom a veľkými kompetenciami. Spoločné by boli iba zahraničná politika, mena a hospodárske záležitosti. Čo sa týka teritoriálnych otázok, k Maďarsku by boli pripojené iba Podkarpatská Rus a tie územia Slovenska, kde žije väčšinové maďarské obyvateľstvo. Esterházy navrhol aj to, že by poľská vláda mohla garantovať dodržiavanie bodov slovenskej ústavy, sľúbenej maďarskou vládou.¹¹ Tieto snahy sa nespĺnili a neuskutočnili len jednali o tých veciach na rok 1938, už Nemecko bol ten štát ktorý rozhodoval.

Esterházyho činnosť v období Mníchova a Videnského Arbitráža

Maďarské vedenie trianonské štátné hranice medzi Československom a Maďarskom nepokladali za spravodlivé. Maďarská vládna politika sa počas dvoch desaťročí usilovala o to, aby zabránili zblíženiu sa slovenského a českého národa. Slováci boli v ich očiach obyvateľmi okupovanými Čechmi, ktorí bojujú za oslobodenie spolu s ostatnými menšinami. Slováci etnograficky, jazykovo aj historicky tvorili národ absolútne oddelený od Čechov. Maďarské vedenie súhlasilo s tým, že sa Slovensko, ale prinajmenšom územia obývané Maďarmi musia v nejakej forme vrátiť do lona maďarského štátu. V maďarskom vedení prežívala viera, že v prípadnom referende by Slováci a Rusíni hlasovali za pripojenie sa k Maďarsku. Z hľadiska realizácie revizionistickej stratégie považovali maďarské vlády medzivojnového obdobia za svoju najdôležitejšiu úlohu získanie si priazne rozhodujúcich európskych mocností. Tvorcovia maďarskej zahraničnej politiky urobili všetko preto, aby krajinu vyviedli z izolácie a získali spojencov pre vec revízie. Najvhodnejším takýmto spojencom sa pritom zdalo byť Nemecko.¹²

Esterházy by bol pokladal za spravodlivejšie na etnickom princípe vytvorené hranice medzi dvoma susednými štátmi, on bol proti násilnej, za

⁹ Konrad Henlein: (1898–1945) sudetonemecký politik. V roku 1931 založil hnutie s názvom Sudetonemecká vlastenecká fronta, ktoré sa r. 1935 stalo stranou. S podporou hitlerovského Nemecka vyvolal vnútropolitickú krízu a vystupňovaním národných požiadaviek sudetských Nemcov urobil z menšinovej otázky v Československu problém európskych rozmerov.

¹⁰ DIMK, II. 250. dok. s. 457.

¹¹ Jozef Zaronski ed. : Diariusz ... IV. s. 189-190, 194.

¹² Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony. 2009. s. 160-161.

cenu prípadného vojnového konfliktu.¹³ „My nechceme revíziu trianonskej zmluvy za cenu novej vojny. My chceme dostať mierovú revíziu od veľmoci, signatárov tejto zmluvy. Maďarská menšina vyvíja teda úsilie v záujme revízie vyslovene iba mierovými a demokratickými prostriedkami.“¹⁴

V polovici septembra 1938 sa začali nepokoje v oblasti Sudet, čo podporila nemecká tajná služba. Predstavitelia sudetských Nemcov vyhľadali aj Jánosa Esterházyho, vedúceho predstaviteľa Maďarov žijúcich na Slovensku, aby sa Maďari pripojili k ich zápasu, čo by podľa nich mohlo spôsobiť revíziu trianonskej dohody. Esterházy spoluprácu odmietol a vyhlásil: „Maďarská strana sa nepripojí k zápasu sudetských Nemcov, ktorý môže vyvolať novú svetovú vojnu. Po Vami vyprovokovaných incidentoch bude nasledovať krvavá pomsta československého vojska. Ak by sa k sudetskej iniciatíve pridali aj Maďari, Hitler by sa vymenoval aj za nášho protektora a Československo by napadol pod zámienkou, že musí prísť na pomoc Maďarom. Takže my by sme sa stali dôvodom vypuknutia vojny. To my v žiadnom prípade nechceme. Revíziu trianonskej zmluvy nechceme dosiahnuť za cenu novej vojny.“¹⁵ Esterházy zároveň v mene svojej strany povedal, že Maďari si revíziu predstavujú mierovým a demokratickým spôsobom. Vedúci predstavitelia sudetských Nemcov na to reagovali nasledovne „Vy ste pacifista, pán poslanec Esterházy! Svojimi pacifistickými snaženiami nikdy nedosiahnete revíziu, ktorú si žela maďarská menšina.“¹⁶ Tak maďarská menšina ako aj Maďarsko budú mať väčší ošoh z toho – napísal vo svojej odpovedi Esterházy –, ak sa radšej vzdajú revízie, než keby ju mali vynútiť za cenu druhej svetovej vojny. Esterházy v súvislosti s prípadným pripojením sa Slovákov k Maďarsku podotkol, že vie si to predstaviť len bez násilia a len za súhlasu slovenského národa. Pripojenie sa Slovákov si predstavoval podľa dualistického vzoru, ako to fungovalo za monarchie medzi Uhorskom a Chorvátskom, t.j. s vlastnou vládou, vlastným parlamentom a rozpočtom a armádou podriadenou maďarskému vedeniu.¹⁷ Esterházyho snaha o pokojnú revíziu nebola ojedinelým javom. Vo viacerých predstaviteľoch maďarskej politickej elity sa nadhodilo, že nemecká orientácia a revízia môžu nás vyjsť pridraho. V kruhu dôverných priateľov sa o svojich obavách vyjadril Pál Teleki¹⁸ neskorší maďarský predseda vlády takto: „Na revíziu zahynieme, ona nás strhne do vojny. Bude nám vrátený „Felvidék“¹⁹, dobre, bude vrátené aj „Podkarpatsko“, tieto ešte dokážeme stráviť, prebrať, zariadiť. [...] Ak sa vráti Sedmohradsko, tým sa navždy zaviazeme Nemcom, ktorí potom budú žiadať jeho cenu. A tá cena bude bojovanie na ich strane, krajina bude sama cenou za revíziu.“²⁰ Esterházy už veľmi skoro pochopil nebezpečenstvá

13 Bohumil Doležal: Esterházy... 1995. s. 82.

14 Esterházy Lujza: Szívek az ár ellen. Püski. Budapest. 1991, s. 83.

15 Tamže. 86.

16 Tamže.

17 Molnár Imre: Sem gyűlölettel, sem erőszakkal. Esterházy János élete és mártírhálála. Kecskés László Társaság, Komárom. 2008. s. 72.

18 Pál Teleki: (1879-1941) Maďarský Gróf, geográf. Bol ministerským predsedom dvakrát medzi 1920-1921, a 1939-1941. V roku 1941 urobil samovraždu aby stym svojim činom proteštoval aby Maďarsko stupil do druhej svetovej vojny.

19 Pod názvom „Felvidék“ Teleki myslel maďarmi obývané časti Slovenska.

20 Romsics Ignác: *Mítoszok, tévhitek, hiedelmek a 20. századi magyar történelemről*. Osiris, Budapest. 2002. s. 193.

násilnej revízie, aj preto podporoval dohodu so Slovákmí ohľadom budúcnosti, a netešilo ho, že môžu do toho rozprávať aj veľmoci, ktoré by celú záležitosť chceli využiť len na svoje ciele.

V dňoch 29.-30. septembra 1938 za účasti predstaviteľov Anglicka, Francúzska, Nemecka a Talianska podpísali Mníchovskú dohodu. Podpísaním Mníchovskej dohody bol osud Československa spečatený. Mníchovská dohoda spomínala poľské a maďarské požiadavky len v dodatku. V dňoch 9.-13. októbra 1938 sa uskutočnili v Komárne maďarsko-česko-slovenské rokovania, ktoré sa nakoniec ukončili bezvýsledne.²¹ 4. októbra 1938 rokoval Tiso s Jánosom Esterházym a spomenul mu, že zo strany maďarskej vlády boli pokusy o to, aby HSĽS nahovorili na vytvorenie spoločného štátu.²² O ich výsledku nezostali presné archívne materiály tak presnú tematiku nevieme ale mohlo byť téma aj o pripojení. O Tisového skorejších požiadavkách voči maďaroch sa môžeme dozvedieť z jedného dokumenta z septembra 1938.²³ Tiso svoje podmienky zhrnul v troch bodoch: „1. Ústredný úrad s výkonnou mocou ohľadom verejnej správy Slovenska a úradné používanie slovenského jazyka. 2. Osobitný parlament a zákonodarná moc vo vlastných vnútorných záležitostiach, vo veciach náboženstva a školstva. 3. Rozpočtová kvóta.”²⁴ Tiso odcestoval 23. septembra 1938 do Prahy k Benešovi, o čom informoval maďarskú vládu. Touto cestou chcel zabrániť tomu, aby sa slovenské vedenie rozpadlo na viacero frakcií, resp. chcel vyvrátiť obvinenie, že nevyužil všetky šance na dohodu. Preto prosil maďarskú vládu, aby jeho cestu nevnímala ako prejav oddaľovacej taktiky slovenskej politiky, „ale Prahe musia ukazovať priateľskú tvár, inak sú vystavení nebezpečenstvu povraždenia”.²⁵ Ferdinand Ďurčanský, neskorší minister zahraničných vecí, zhrnul stanovisko slovenských politikov o Maďaroch nasledovne: „...Slováci sa obávali toho, že snaha o autonómiu bude v očiach Maďarov stotožňovaná so znakom poukazujúcim na návrat k Maďarsku. Čo sa z našej strany predtým napísalo a povedalo vo veci spolupráce s Maďarmi, môže byť považované len za nástroj tlaku vyvinutého na československú politiku.”²⁶ To znamená, že to máme považovať len za taktický ťah, ktorý v skutočnosti odmietali. Maďarsko-slovenské rokovania sa nakoniec skončili bezvýsledne.²⁷ Tiso v tom čase už jednoznačne odmietal maďarský návrh. Vedúci slovenskí politici viedli rokovania už aj s Hitlerom, ktorý im predložil zdanlivo výhodnejší návrh než Maďari alebo Česi. Esterházy už nič nemohol robiť, jeho politické predstavy na vytvorenie poľsko-slovensko-maďarského katolíckeho bloku už nemali sancu. 14. októbra 1938 bývalý maďarský ministerský predseda Kálmán Darányi rokoval s Hitlerom.²⁸ Führerovi hlásil, že sa komárňanské rokovania

²¹ O komárnaské rokovania pozri: Ladislav Deák: *Viedenská arbitráž. 2. november 1938*. Dokumenty. I. diel. Martin. s. 128-129. Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest. 2002. s. 82-103. Attila Simon: Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban. Fórum, Somorja 2010. s. 202-223.

²² Pavol Čarnogurský: *6 október...* 1993. s. 105.

²³ DIMK, zv. II. 403. dok. s. 665-666.

²⁴ Ádám Magda: A Versailles-i Közép-Európa összeomlása. *Századok*. Roč. 133, 1999, č. 4, s. 693.

²⁵ DIMK, II. 388. dok. s. 645-646.

²⁶ Ferdinand Ďurčanský: *Pohľad na slovenskú politickú minulosť*. Bratislava. 1943. s. 205.

²⁷ Jörg K. Hoensch: *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik. Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938-1939*. Köln, Graz, Böhlau, 1965. s. 64.

²⁸ Ministerský predseda Imrédy poprosil nemeckého vyslanca v Budapešti, aby dosiahol Darányiho prijatie Hitlerom. Cieľom bývalého ministerského predsedu bolo eliminovať rozpory medzi Nemeckom a Maďarskom a vyjasniť si zámery oboch strán. Documents on British Foreign Policy 1919-1939. ed. : E. L. Woodward, Rohan Butler, Margaret Lambert. Third Series. Vol. IV. London, 1953. – spis č. 57.

prerušili, lebo Česi a Slováci by boli ochotní vzdať sa len zlomku územia obývaného Maďarmi. Nakoniec 2. novembra 1938 vo viedenskej paláci Belvedere nemecko-talianska zmiešaná komisia vytýčila novú maďarsko-česko-slovenskú hranicu. Maďarsku v zmysle viedenskej arbitráže bolo pridelené územné pásmo o rozlohe 11 830 kilometrov štvorcových s viac než miliónovým obyvateľstvom.²⁹

V roku 1938 po prvej viedenskej arbitráži, keď sa mesto odovzdávalo Maďarsku, bolo veľkým prekvapením Esterházyho vyhlásenie, ako poslanca Košíc, podľa ktorého zostane na Slovensku a bude solidárny s osudom Maďarov, ktorí tam zostali v počte 70 tisíc osôb. Esterházy 11. novembra 1938, pri príležitosti pripojenia Košíc k Maďarsku verejne požiadal už svojimi prvými vetami guvernéra Miklósa Horthyho, aby rešpektovali práva Slovákov, ktorí sa dostali na územie Maďarska: „V mene Maďarov na Slovensku by som chcel požiadať Vašu Excelenciu o to, aby ste prijali s láskou aj Slovákov, ktorí sa dostali do Maďarska, a aby ste sa postarali o to, aby dostali tie isté práva, ktoré my chceme pre Maďarov na Slovensku.“³⁰ Sledoval tým cieľ, aby upozornil vedúcich činiteľov maďarskej politiky na primeraný postoj voči Slovákom, ktorí sa ocitli na území Maďarska. Esterházy bol tej mienky, že maďarská národnostná politika voči Slovákom musí byť veľkorysá, lebo takto ani vedenie slovenského štátu nebude obmedzovať politické a kultúrne práva maďarskej menšiny na Slovensku.

Esterházy ako príslušník maďarskej menšiny sa tešil, že Maďari na Slovensku sa dostali späť do svojej materskej krajiny, ale nebol spokojný s postupmi rokovaní v Komárne a viedenskej arbitráže. Esterházy neúspech komárňanských rokovaní pokladal za nešťastie. Vyčítal maďarskej vláde, že v Komárne voči Slovákom zaujala pomerne netrpezlivý postoj, čo podľa neho nebolo správne. Podľa jeho mienky sa dalo viedenskej arbitráži vyhnúť, ak by sa boli priblížili k otázke s dostatočnou trpezlivosťou a taktnosťou. Esterházy navrhoval maďarskej vláde, aby sa dobrovoľne zriekla územia o rozlohe asi tisíc štvorcových kilometrov, čím by si Maďari získali späť dobrú vôľu Slovákov a aj dva národy by sa mohli vzájomne zbližovať. Esterházy navrhoval územia medzi Šuranmi a Slovenským Mederom (Palárikovom), na ktorých beztak boli Slováci vo väčšine, ale maďarská vláda toto odmietla.

Esterházyho činnosť v Slovenskej republike

14. marca 1939 vznikla samostatná Slovenská republika. Diplomatiecké vzťahy Slovenska a Maďarska od roku 1939 určili tri hlavné okruhy problémov, otázka príslušnosti území na Hornej zemi, problematika menšín na tomto území, ako aj získanie priazne Nemcov vzájomne na úkor druhého, a princíp reciprocity. Najdôležitejším cieľom slovenskej zahraničnej politiky v roku 1939 bola ratifikácia štátnosti tak v regionálnom, ako aj v širšom, európskom kontexte. Okrem toho chceli oboznámiť medzinárodnú verejnosť so vznikom

²⁹ O Viedenskej Arbitráži: Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Osiris. Budapest 2002., Deák, Ladislav: *Viedenská arbitráž. „Mníchov pre Slovensko.“* Bratislava, Korene, 1997. Deák, Ladislav (zost.): *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty I. 20 september – 2. november 1938.* Martin, Matica slovenská, 2002.

Deák, Ladislav (zost.): *Viedenská arbitráž. Dokumenty. II. Okupácia Okupácia (2. november 1938 – 14. marec 1939).* Martin, Matica slovenská, 2003. Deák, Ladislav (zost.): *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty III. 3. november – 4. apríl 1939.* Martin, Matica slovenská, 2006.

³⁰ Magyar Nemzet 1938. november 12. s. 2.

a rolou Slovenska ako politického činiteľa v strednej Európe. Slovenské vedenie malo nároky na revíziu voči Maďarsku a chceli dosiahnuť aj revíziu I. Viedenskej arbitráže. Slovenský štát nepovažoval za záväzné uznesenie arbitrážneho súdu s tým, že ho podpísal ešte československý minister zahraničných vecí, František Chvalkovský. Slovenská vláda zároveň chcela zabrániť tomu, aby sa Slovensko dostalo pod cudziu nadvládu. Vcelku väčšinou tieto úlohy boli najdôležitejšími cieľmi slovenskej zahraničnej politiky s Maďarskom v rokoch 1939 a 1941.³¹ Politické vzťahy medzi Slovenskom a Maďarskom boli počas celej existencie Slovenskej republiky napäté a neraz konfrontačné.³²

Esterházy privítal založenie Slovenskej štátu a v roku 1939. 19 marca v svojom prejave vyjadril dúfu, nový Slovenský štát nebude pokračovať v politike Edvarda Beneša, ktorý obrovské škody robil pre maďarov žijúcich na Slovensku.³³ Esterházy na Slovensku za účelom ochrany záujmov tamajších Maďarov založil Maďarskú stranu na Slovensku (Egyesült Magyar Párt).³⁴ Založil aj nový denník s názvom Magyar Hírlap (Maďarský spravodaj), potom, ako slovenské orgány zakázali uverejnenie novín Új Hírek (Nové správy). V mene svojej strany sa snažil odmietnuť idey a politiku národného socializmu. Činnosť strany preto prechodne zakázali, jej členov často inzultovali, jej vedúcich činiteľov bez akejkoľvek obžaloby internovali na kratšiu, či dlhšiu dobu. Od marca 1939, po udalostiach „Malej vojny“ sa maďarsko-slovenské vzťahy vyostрили. Esterházy si bol vedomý toho, že poškodenými v tejto ťažkej situácii môžu byť jedine slovenská a maďarská menšina. Vo vzťahu dvoch štátov sa vytvorila politika reciprocity. So zámerom napraviť túto ťažkú situáciu Esterházy viedol rokovania o právach maďarskej a slovenskej menšiny s maďarskými vedúcimi politickými činiteľmi a aj s Jozefom Tisom. V slovenskom parlamente bol Esterházy jediným poslancom s maďarskou národnosťou. Počas svojej činnosti na Slovensku Esterházy dosiahol výsledky, bránil asimilácii Maďarov ako menšiny. V rámci tejto činnosti boli vytvorené Maďarské domy, v ktorých boli umiestnené stranícke kancelárie a miestnosti kultúrnych spolkov. Tieto priestory slúžili zachovaniu existencie maďarskej komunity a odovzdávaniu jej národnej identity pre ďalšie generácie.

Esterházy sa viackrát ozval aj v záujme Slovákov v Maďarsku, o tom svedčí napríklad jeho prejav v sneme Slovenskej republiky r. 1939: „Nikdy som nezatajil svoje stanovisko v národnostných otázkach, podľa ktorého každý národ, alebo národnosť má právo na to, aby plne žil svojím národným životom, a to aj v tom prípade, ak sa to nedá v rámci vlastného nezávislého štátu. Prírodným dôsledkom toho je princíp, ktorého sa pridrižiam – pokračoval Esterházy -, že Slováci v Maďarsku musia dostať všetky práva, ktoré im prináležia ako národnosti od Boha.“ Následkom čoraz intenzívnejšej politiky reciprocity vo vzťahu dvoch štátov maďarská a slovenská menšina pociťovala pravidelné krivdy, napriek tomu vytrvalo hlásil vzájomnú odkázanosť dvoch národov. 7. mája v roku 1940 v sneme povedal nasledovne: „Otvorene a odvážne som zástancom teórie – uviedol Esterházy -, podľa

³¹ Pavol Petruf: *Zahraničná politika Slovenskej republiky 1939-1945. Náčrt problematiky*. Historicky ústav SAV, Bratislava. 2011. s. 73-85. Lipták, Ľubomír: Maďarsko v politike Slovenského štátu v rokoch 1939-43. *Historický Časopis*, roč. 15. 1967, č. 1. s. 1-35.

³² Pavol Petruf: *Zahraničná...* 2011. s. 77-78.

³³ Új Hírek 1939. márc. 21. s. 5.

³⁴ O činnosti strany : Martin Hetényi: *(Zjednotená) Maďarská Strana na Slovensku 1939-1945*. Nitra. 2011.

ktorej my, Maďari a Slováci musíme hľadať to, čo nás spája a nie to, čo nás rozdeľuje. Stojím tu, v slovenskom parlamente s čistým svedomím, pretože od začiatkov mojej politickej dráhy som vyznával, slúžil a hlásal priateľstvo so Slovákami. Po viedenskej arbitráži som sa snažil so svojimi častými intervenciami napraviť zrejmé krivdy Slovákov v Maďarsku.³⁵

Začiatkom mája 1940 János Esterházy, ktorý videl, že sa dvojstranné vzťahy zhoršili, aby uspokojil verejnú mienku, vystúpil v slovenskom parlamente. Vo svojej reči bol nútený reflektovať na skoršie útoky slovenských poslancov na jeho osobu, podľa ktorých príliš často chodí do Budapešti. Uznal, že sa skutočne pravidelne zdržiaval v Maďarsku a stretával sa s maďarským premiérom a ministrom zahraničných vecí. Všetko toto komentoval nasledovne: „Vtedy chodím, keď mám pocit, že treba napraviť nejakú chybu. Aj to poviem, lebo nie som namyslený, že so spomínanými pánmi nehovoríme o otázkach veľkej politiky a nerokujeme o tom, že ako sa pretvorí mapa Európy po vojne, ale intervenujem skutočne v záujme nepotvrdených slovenských železničiarov a poštárov a v podobných záležitostiach, a ak sa nájde niekto, kto sa opováži spochybniť moje slová, predostriem písomné dôkazy o tom, že následkom mojich intervencií koľkí slovenskí štátni funkcionári dostali späť svoju robotu.“³⁶ V druhej časti svojho prejavu Esterházy kritizoval atrocitu proti Maďarom, a rolu Hlinkovej gardy. „V žiadnom prípade nemôže byť povolaním gardy, aby jej niektorí členovia po nociach hádzali kamene do okien spiacich a nič netušiacich ľudí. Chcelo by sa mi veriť, že tieto príznaky sú iba prechodné a aj tu nastane čas politiky triezveho pochopenia, ktorá spočíva na princípe „Žiť a nechať žiť“. [...] dnes máme naporúdzi historickú slovnú hračku: ako po utláčaní v dobe Bachovho režimu nasledovalo vyrovnanie a rozmach, tak nastane po Machovom režime čas zmierenia a blaha.“³⁷ Esterházy o záležitostiach a postavení Maďarov na Slovensku pravidelne konzultoval s maďarským vedením a viedol rokovania aj s niektorými vplyvnými maďarskými parlamentnými poslancami. Maďarská zahraničná politika pokladala za lepšie nespraviť z bilaterálnych vzťahov vnútropolitickú otázku.

V júli roku 1939 slovenská propaganda otvorene zaujala stanovisko o tom, že sa Slováci nesmú zmieriť s hranicami svojej vlasti. Podľa argumentácie hranice medzi dvoma štátmi sa mali určiť tak, aby neskôr na území dvoch štátov zostali Maďari a Slováci v rovnakom počte. Slovenská propaganda ustavične hlásala, že si Slováci pomocou Nemcov vybojujú revíziu uznesenia viedenského arbitrážneho súdu. Propaganda zo slovenskej strany otvorene slúžila tomu záujmu, aby slovenské obyvateľstvo prinavrátenej území nepokladalo aktuálnu situáciu za konečnú. Tieto prejavy občas vyvolávali vážne nepokoje na územiach opätovne pripojených k Maďarsku tak v kruhu slovenského, ako aj maďarského obyvateľstva.³⁸ V záujme stíšenia nepokoja a upokojenia obyvateľstva v Maďarsku poslanec József Horváth³⁹ vystúpil v maďarskom parlamente. V jeho prejave dňa 2. augusta 1939 rozoberal vývoj slovensko-maďarských vzťahov. Zdôraznil okrem iných dobrú vôľu maďarského štátu a spoločnosti voči Slovensku. Informoval aj o tom, že

³⁵ Magyar Országos Levéltár (MOL), Budapest Külügyminisztérium (KÜM), K-63, 459. z. (Prejav Esterházyho v slovenskom sneme.) (7. mája 1940.)

³⁶ Tamtiež.

³⁷ Tesnopisecká zpráva o 34. zasadnutí Slovenského snemu. 22–26. (7. mája 1940.)

³⁸ Martin Hetényi: *Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945*. Nitra. 2008. s. 163-180.

³⁹ József Horváth (1903-1988) katolícky kňaz, publicista, politik.

v druhej polovici júla 1939 boli na Slovensku maďarskí novinári a o svojich skúsenostiach sa zmienili veľmi priaznivo. O týchto maďarských hláseniach písala aj slovenská tlač pozitívne. Poslanec Horváth však konštatoval, že neskôr slovenské noviny písali o Maďaroch s nenávisťou a aj oficiálne slovenské osobnosti čoraz častejšie zaútočili vo svojich prejavoch proti Maďarsku. Horváth situáciu Maďarov, ktorí zostali na Slovensku označil za znepokojujúcu. Citoval z prejavu lídra Maďarov na Slovensku, Jánoša Esterházyho, prednesenom v slovenskom parlamente, ktorý Horváth vysvetľoval ako volanie o pomoc, pretože sloboda tlače, ako aj práva na slobodu prejavu, spolčovanie a zhromažďovanie sa Maďarov boli porušené⁴⁰. Horváth odsúdil aj postoj slovenských orgánov voči Maďarom na Slovensku: bezdôvodné zatýkania, domové prehliadky a internovania. Pokladal za malichernosť, že slovenské orgány nepovolili pobyt 300 chudobných maďarských detí zo Slovenska pri Balatone⁴¹. Je nemožné, vyhlásil, aby kvôli týmto krivdám maďarská vláda a spoločnosť neprotestovala. „[...] bratia, nezabudnite počas dní utrpenia, že vašu situáciu precitňuje a je ochotné pomôcť v každej chvíli každé dieťa tejto krajiny, zväčšenej tak do rozlohy, ako aj do sily“ – odkázal Maďarom na Slovensku a ich prenasledovateľom.⁴² Esterházy sa otvorene nereagoval na tie otázky z Maďarska, tak myslel, že netreba ďalej vyostriť konflikt medzi dvoma štátmi.

V druhej polovici mája roku 1940 sa situácia medzi Maďarskom a Slovenskom natoľko zhoršila, že v oboch krajinách povolali viaceré vekové skupiny a v blízkosti hraníc mobilizovali vojenské posádky.⁴³ Berlín okamžite zasiahol a obidve strany vyzval na odzbrojenie. Obidva štáty vzájomne ukazovali na druhého: preto aktivizoval a mobilizoval svoju armádu, lebo aj druhý tak spravil. Na Slovensku sa šírila zvesť, že Maďarsko zaútočí. Takéto chýry boli aj predtým, ale teraz sa bleskurýchle šírila po celej krajine správa, že sa onedlho dajú očakávať veľké zmeny. Takéto správy ani skôr neboli zriedkavé. Boli to poplašné správy a ohľadne Maďarska boli pravdivé len do tej miery, že kvôli Sedmohradsku skutočne boli mobilizácie.

Situácia maďarskej menšiny na Slovensku sa ani naďalej sa nezlepšila. Esterházy, ktorý celý čas neúnavne pracoval na jej zlepšení, 12. augusta 1940 navštívil nemeckého vyslanca v Bratislave, Manfreda von Killingera. Upriamil pozornosť vyslanca na to, že situácia Maďarov na Slovensku je čoraz horšia, ako dôkaz odovzdal memorandum, v ktorom zhrnul nepravosti. Bratislavský vyslanec Nemecka maďarskú politiku prirovnal k politike Ďurčanského na Slovensku, ktorá namiesto toho, že by stavila na Nemecko

⁴⁰ Horváth citoval prejav Esterházyho z 21. júla 1939 počas diskusie o slovenskej ústave, ktorý predniesol v slovenskom parlamente. V tomto Esterházy mal námietky medzi inými proti článku 95. slovenskej ústavy, ktorý stanovil v zákone princíp reciprocity. Esterházy vo svojom prejave pripomenul aj to, že Maďari na Slovensku sa pokladajú za rovnocenný, štátotvorný národ, takisto, ako Slováci. Prejav Esterházyho cituje Molnár Imre: *Esterházy ...*1997. s. 109-112.

⁴¹ Pobyt detí v tábore pri Balatone organizovala Maďarská strana na Slovensku. Cieľom malo byť, že na náklady Budapešťianskej ligy na ochranu detí sa zúčastnia deti zo Slovenska na trojtýždňovom pobyte v tábore bezplatne. O prípade vid' detailnejšie: Slovenský Národný Archív (SNA), Ministerstvo zahraničných vecí (MZV), schránka č. 128. 6097/38. ako aj Hetényi, Martin: *Postavenie maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1939–1940*. (V ďalšom: Hetényi: *Postavenie*. 2007.) In: Zost: Pekár, Martin–Pavlovič, Richard: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov, Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, Universum. 2007. (Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov, VI.) s. 103.

⁴² Denník Poslaneckého snemu Maďarského parlamentu, (A Magyar Országgyűlés Képviselőházának Naplója). Budapešť, Atheneum. 1940. (V ďalšom: MOKN), II. zväzok. , zasadnutie č. 18. 2. augusta, 1939. s. 386.

⁴³ Martin Hetényi: *Postavenie...*s. 108-109.

ako na jediného víťaza, uzavrela stávkou na každého koňa v dostihoch. Esterházy na to odpovedal, že jeho úlohou je boj za práva Maďarov na Slovensku, do vnútorných záležitostí Maďarska a k smerovaniu maďarskej zahraničnej politiky nemá čo povedať, je to mimo jeho kompetencie. Killing sa spýtal aj na práva a situáciu Slovákov v Maďarsku, pretože Slováci sa takisto sťažovali kvôli ich utláčaniu. Nemecký vyslanec v Bratislave hovoril o tom, že Slováci žili stáročia pod maďarským panstvom, preto majú panický strach z toho, aby sa opäť dostali k Maďarsku. Slovenská vláda by okrem toho chcela získať späť aj Slovákov, ktorých viedenská arbitráž prisúdila Maďarsku. „Ani neviem, ako sa budú môcť vyriešiť tieto otázky k všeobecnej spokojnosti, ak len nie presídlením.“⁴⁴ Podľa Killingera je to iba otázkou rozhodnutia a organizovania, ako príklad uviedol presídlenie pobaltských Nemcov. „V podstate ani nerozumiem, prečo ste vy zobrali na jeseň 1938 od Tótov (Slovakov) nimi obývané územia.“⁴⁵ O územiach pripojených k Maďarsku na základe viedenskej arbitráže rozhodli Ribbentrop a Ciano - odpovedal Esterházy. V spojitosti s odlúčením slovenských území pripomenul, že k tomu došlo preto, lebo následkom organizovaných osídľovaní počas dvadsaťročnej československej okupácie vznikli územia so zmiešaným obyvateľstvom. Killinger prisľúbil, že aj v budúcnosti bude študovať situáciu Maďarov a vyslovil nádej, že aj s Esterházym si môže vybudovať úzku spoluprácu. Esterházy neodmietol spoločné konzultácie.

K pripojeniu sa k trojmocenskej dohode zo strany Maďarska došlo 20. novembra 1940, následne si aj Slovensko zobralo 24. novembra príklad od Maďarska. Napriek pripojeniu sa k mocnostiam osi medzi maďarskou a slovenskou stranou aj naďalej prevládala napätá atmosféra, ktorá sa vyostřila opäť kvôli útoku v slovenskej tlači proti Maďarom. Esterházy 3. decembra roku 1940 rokoval aj s Vojtechom Tuku. Slovenský politik ohľadom pripojenia sa k trojmocenskej dohode vyhlásil, že odteraz sú už silnejšími spojencami a niet žiadnej prekážky pred vytvorením dobrosusedských vzťahov medzi dvoma štátmi – beztak je to už jeho dávny snom. Esterházy vyslovil prekvapenie nad vyhlásením Tuku a poukázal na skoršie neprávosti na úkor Maďarov, odvolávajúc sa napríklad na viaceré prejavy Alexandra Macha, z ktorých nepredpokladal, že by Slováci mali záujem o zblíženie sa. Tuka sľuboval: v budúcnosti budú ešte viac dbať o to, aby podobné prejavy neodznali, pretože aj v Berlíne by s radosťou privítali, keby sa medzi Slovenskom a Maďarskom vytvorili dobré vzťahy. Dôvod spriatelenia sa Tuku s Esterházym maďarský vyslanec György Szabó de Szentmiklós vysvetľoval tým, že by chcel cestovať do Ríma, k čomu by potreboval podporu Maďarov. Szabó sa nazdával, že cieľom zájazdu Tuku je „dokázať“ talianskej vláde číročistú slovenskosť Košíc, Levíc a Nových Zámkov.⁴⁶ Maďarská diplomacia urobila všetko preto – úspešne –, aby zabránila cestovaniu Tuku. O neúspešnosti Tukovej politiky revízie Videnského Arbitráža voči Maďarsku svedčí jeden dokument medzi Esterházym a Killingrom z roku 1940 decembra.

Ministerstvo zahraničných vecí Nemecka prácu Killingera v Bratislave nepovažovalo za dostatočne efektívnu a tvrdú, preto premiestnili ho.

⁴⁴ MOL, K-64, KÜM, 89. z. (Hlásenie Esterházyho, bez čísla.) (12. augusta 1940.)

⁴⁵ Tamže

⁴⁶ Tuka sa obával toho, že maďarská diplomacia mu zabráni v cestovaní. MOL, KÜM, K-63. 459. cs. 258/pol. 1940. sz. (6. decembra 1940)

V premiestnení Killingera mohlo zohať rolu aj to, že pestoval príliš dobré vzťahy s Tisom, resp. že nebol angažovaným nacistom. Killinger na rozlúčku Esterházy a maďarskému vyslancovi poradil, aby sa podľa možnosti Maďari snažili o vytvorenie dobrých vzťahov so Slovákmi, a aby rozvíjali aj hospodárske kontakty. Podľa Killingera totiž Hitler dal na vedomie Tukovi: Nemecko nikdy nesúhlasí s tým, aby Slovensko dostalo územia na úkor Maďarska. Killinger zároveň prisľúbil, že informuje Hitlera o disciplinovanom správaní Maďarov na Slovensku a aj o tom, že „gróf Esterházy je snáď jediným človekom na Slovensku, ktorý mu vždy hovoril pravdu, pretože miera klamstva, akú v tejto krajine videl, presahuje všetky predstavy.“⁴⁷

Slovensko-maďarské vzťahy ochladli v rokoch 1939 a 1940. Do roku 1941 sa natoľko vyostřili, že sa už hovorilo aj o prerušení diplomatických vzťahov. Ako najväčšiu chybu v skúmanom období môžeme uviesť, že vlády sa nedokázali povzniesť nad otázky reciprocity a území, čo neumožnilo spoluprácu.

Situácia v dvojstranných vzťahoch po druhej viedenskej arbitráži

Druhá viedenská arbitráž, podpísaná 30. augusta 1940, následkom ktorej severné Sedmohradsko pripojili k Maďarsku, resp. nemecko-maďarské rokovania pred rozhodnutím vyvolali hlboký dojem v slovenskej verejnej mienke. Videli v nich rast sily a politickej váhy Maďarska, zároveň aj neúspech slovenskej propagandy, ktorá dovtedy stále dokazovala, že Slovensko môže dostať späť určité územia obývané Slovákmi. Slovenský vyslanec v Berlíne opäť dostal za úlohu, aby nemeckému vedeniu s väčšou intenzitou pripomínal slovenské nároky. Niektorí slovenskí politici sa domnievali, že v strednej Európe bude šanca na ďalšiu územnú revíziu.⁴⁸ Slovenskej vláde však toľko nestačilo. 16. augusta 1940 Tuka a Mach oboznámili Esterházyho so slovenskými požiadavkami. Mali nárok na územie medzi Šuranmi a Levicami o rozlohe takmer 2500 štvorcových kilometrov s približne 140 tisícovým obyvateľstvom.⁴⁹ Zároveň žiadali Esterházyho, aby túto ich informáciu sprostredkoval maďarskému premiérovi. Mach, aby slovenské požiadavky potvrdil aj metódami propagandy, predniesol 24. augusta 1940 prejav, v ktorom sa prihovril k všetkým Slovákom doma i v zahraničí: „Urobíme iba to, a budeme to robiť aj v budúcnosti, čo je v záujme slovenského človeka, slovenského národa a samostatného slovenského štátu. Ak by sa po tomto našiel niekto, kto by chcel vykonať nezmysly alebo zločiny, ktoré môžu ohroziť samostatný štát, tomu oznamujem, že pracuje

47 MOL, KŮM, K-63. 460. z. 265/pol. 1940. č. (17. decembra 1940.)

48 Juhász Gyula, Fejes Judit (zost). *Diplomácia Iratok Magyarorszáგ külpolitikájához 1936–1945. Magyarorszáგ külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941*. Zväzok: V. Budapest, 1982. dok. č. 338, 353. s. 544–546, s. 579–581.

49 Počas mierových rokovaní po víťazstve nmcov Slováci chceli získať späť územie o rozlohe približne 3606 štvorcových kilometrov s 353 032 obyvateľmi, z ktorých bolo 209186 osôb Slovákov, 100 504 Maďarov, ostatní zase Nemci, Ukrajinci a príslušníci iných národností Vid': Lipták Ľubomír: Maďarsko v politike Slovenského štátu v rokoch 1939-43. In: *Historický časopis*, roč. 15. 1967, č. 1. s. 12.

proti vôli a rozkazu najväčšieho muža v histórii, Adolfa Hitlera. A toto nech si uvedomuje každý, kto sa chce miešať do záležitostí slovenského národa, slovenského štátu, kto siahne na naše. Ak Adolf Hitler vyhlásil, že nepripustí nikomu siahať na slovenskú samostatnosť, dotknúť sa územia slovenského štátu, tak to musí byť platné pre každého doma a za hranicami.“⁵⁰ Slovenské vedenie a Mach týmito vyhláseniami chceli dať na vedomie Maďarom, že ich požiadavky podporuje aj nemecká ríšska vláda, pretože tie vyhovujú „princípu ľudu“, hlásanému Nemcami. Esterházy po konzultácii s maďarskými predstaviteľmi tlmočil ich stanovisko o odmietnutí o slovenských územných požiadavkoch.

Esterházyho sprostredkujúci činnosť ako sme to videli bol veľmi dôležitý snažil sa mierniť na oboch stranách, pracoval na tom aby situácia menšín sa zlepšila aj na Slovensku aj v Maďarsku. Maďarská zahraničná politika sa dostala do slepej uličky vtedy, keď namiesto vzájomných dohôd videla riešenie v expanzívnych snahách hitlerovského Nemecka. Chybu spôsobilo, že komárňanské rokovania a prvá viedenská arbitráž nevznikli ako bilaterálne dohody, ale v dôsledku rozhodnutia veľmocí.

Podľa môjho názoru však k tomu, aby sa hodnotenie Esterházyho dostalo na patričné miesto, treba poznať jeho život, dráhu, politické vyznanie. Pokyny, utrpenia Esterházyho museli desaťročia upadnúť do zabudnutia, veď v dobe komunizmu sa ani v Maďarsku, ani v Československu nesmelo o ňom hovoriť. Veď podľa vtedajšieho stanoviska štátu jeden gróf mohol byť len vinný a zhoršila situáciu aj jeho národnostná príslušnosť. V Československu bol považovaný za vojnového zločinca a vlastizradcu. Doba dlhého zamlčania počas komunizmu mala taký výsledok, že ľudia na Slovensku nezabudli na jeho osobu a neskoršia odozva v tlači okolo neho dosiahla, že dnes sú meno a činnosť Jánoša Esterházyho známe pre oba národy. Jeho politickú činnosť, sa preto domnievam, by bolo treba prehodnotiť a bez predsudkov podľa nových archívnych materiálov znova skúmať aj v Slovensku a Maďarsku.

⁵⁰ MOL, KÜM, K-63, 460. z. 187/1940. č. (Hlásenie vyslanca Györgya Szabóa maďarskému ministrovi zahraničných vecí.) (27. augusta 1940.)